

Vägledning om dialog och samverkan i arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur

Tillsammans kan vi åstadkomma mer för att skapa fungerande livsmiljöer för växter och djur och människors välbefinnande.

Innehåll

INNEHÅLL	5
1 SAMMANFATTNING	8
2 BAKGRUND	9
3 UTGÅNGSPUNKTER VID DIALOG OCH SAMVERKAN I ARBETET MED GRÖN INFRASTRUKTUR	10
3.1 Vad innebär dialog och samverkan?	10
3.2 Dialog och samverkan som verktyg i arbetet med grön infrastruktur	11
3.2.1 Samverkande åtgärder ger synergier	11
3.2.2 Tydlighet kring ramar och förutsättningar	12
3.3 Handlingsplanerna som underlag för hållbar mark- och vattenanvändning... ..	12
3.3.1 Markanvändningens rumsliga dimension i centrum.....	12
3.3.2 Presentera framtagna underlag för olika syften.....	13
3.4 Grundläggande förutsättningar för framgångsrik samverkan.....	13
3.4.1 Var öppen för att bygga tillit	13
3.4.2 Var tydlig med uppdrag, ansvar och roller	14
3.4.3 Visa på nyttan av samverkan.....	14
3.4.4 Arbeta långsiktigt och lär av varandra.....	14
3.4.5 Utveckla kompetens för dialog och samverkan.....	14
3.5 Ekosystemansatsen.....	15
3.6 Ekosystemtjänster som kommunikationsverktyg	15
3.7 Betydelsen av åtgärder i vardagslandskapet.....	16
3.7.1 Sektorsintegrering- en förutsättning för hållbart brukande	16
3.7.2 En effektivare hänsyn genom bättre kunskapsunderlag	16
3.7.3 Statens och sektorernas insatser kompletterar varandra	16
3.7.4 Certifiering inom skogsbruket.....	17
3.7.5 Ekologisk landskapsplanering hos större skogsägare.....	17
3.7.6 Regional ekosystembaserad viltförvaltning	18
3.7.7 Fiskevård i samverkan.....	18
3.7.8 Renbruksplaner som underlag för dialog	19

4 FÖRANKRING OCH DIALOG VID FRAMTAGANDE AV REGIONALA HANDLINGSPLANER	20
4.1 Att komma igång med förankringen	20
4.1.1 Intern samverkan är grunden	20
4.1.2 Samverkan mellan myndigheter	20
4.1.3 Kartlägg berörda aktörer och befintliga processer	21
4.1.4 Välj metoder för delaktighet.....	22
4.2 Samverkan kring nulägesbeskrivningen.....	23
4.2.1 Involvera aktörer från början.....	23
4.2.2 Dela kunskap och underlag	24
4.2.3 Transparenta kunskapsunderlag- en bra utgångspunkt för dialog	24
4.2.4 Dialog kring utmaningar i arbetet	24
4.3 Dialog vid utformning av insatsområden	25
4.3.1 Samverkan mellan myndigheter inom utpekade insatsområden	25
4.3.2 Delaktighet vid avgränsning av insatsområden och formulering av mål	25
4.3.3 Olika aktörer kan ansvara för insatsområden	25
4.3.4 Utgå ifrån landskapsaktörernas förutsättningar.....	26
4.3.5 Olika ägarbild skapar olika förutsättningar	26
5 HANDLINGSPLANERNAS FUNKTION SOM PLATTFORM FÖR LÅNGSIKTIGT ARBETE MED DIALOG OCH SAMVERKAN MELLAN VIKTIGA LANDSKAPSAKTÖRER	28
5.1 Dialogbaserade insatser för grön infrastruktur	28
5.1.1 Målbilder för hänsyn i skogsbruket.....	28
5.1.2 KOMET-programmet.....	28
5.1.3 Rådgivning till skogsägare	29
5.1.4 Rådgivning till lantbrukare.....	29
5.1.5 Rådgivning till fiskare	30
5.2 Verktyg och modeller för landskapssamverkan	30
5.2.1 Open standards	30
5.2.2 Biosfärsområden.....	31
5.2.3 Modellskogar.....	31
5.2.4 LEKO – ekologisk landskapsplanering med fokus på privatägd skog...	31
5.2.5 Projekt Mångfaldig samverkan i Västra Götaland	32
BILAGA 1 VIKTIGA AKTÖRER OCH DERAS ROLLER	33

1 Sammanfattning

Länsstyrelserna har fram till 31 oktober 2018 i uppgift att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Ett viktigt syfte med de regionala handlingsplanerna är att ge underlag för ökad hänsyn till landskapsekologiska samband när olika typer av markanvändningsbeslut fattas.

Delaktighet från de aktörer som genom sin verksamhet påverkar landskapet på olika sätt kommer att ha en avgörande betydelse för att nå målen inom prioriterade insatsområden för grön infrastruktur. Detta förutsätter att handlingsplanerna förankras med berörda aktörer och att arbetet bidrar till att långsiktig landskapssamverkan etableras eller utvecklas. Ett viktigt mål är att bredda engagemanget för arbetet med biologisk mångfald och ekosystemtjänster och involvera fler aktörer. Detta bör ses som ett långsiktigt arbete där delaktighet i arbetet med framtagande av regionala handlingsplaner är ett första steg.

Hållbart brukande och åtgärder i vardagslandskapet för är av avgörande betydelse för att nå målen i arbetet med grön infrastruktur. Relevanta geografiska kunskapsunderlag ökar möjligheterna att planera riktade insatser, brukande och hänsyn i de areella näringarna med utgångspunkt från det rumsliga perspektivets betydelse för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. För att handlingsplanerna ska bli användbara för markägares markanvändningsbeslut är det viktigt att involvera slutanvändarna vid utformningen av underlag som tas fram.

Framgångsrik landskapssamverkan kräver ett långsiktigt arbete där tillit byggs upp mellan deltagarna i en process baserad på kontinuerligt lärande och ömsesidig respekt. I arbetet med grön infrastruktur är det viktigt att utgå ifrån de erfarenheter som vunnits i dialogbaserade naturvårdssatsningar som exempelvis arbetet med regionala landskapsstrategier, landskapsekologiska kärnområden och biosfärsområden. Gemensamt för dessa är en strävan efter att i dialog med berörda landskapsaktörer formulera mål och åtgärder och genomföra dessa genom att kombinera olika styrmedel.

2 Bakgrund

Länsstyrelserna har fram till 31 oktober 2018 i uppgift att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Syftet med handlingsplanerna är att de ska ligga till grund för insatser från olika aktörer som säkrar ekosystemtjänster, förbättrar måluppfyllelse för berörda miljö kvalitetsmål och möjliggör anpassningar till ett förändrat klimat. De regionala handlingsplanerna ska både fungera som ett underlag för planering av konkreta åtgärder och för anpassning av brukande och hänsyn.

Denna vägledning riktar sig i första hand till länssamordnarna för arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur och utgör en fördjupning av de riktlinjer¹ som ligger till grund för länens uppdrag. Vägledningen är inte bindande, utan ska ses som ett stöd i arbetet. Vägledningen fokuserar på handlingsplanernas roll som underlag för landskapsplanering i brukande och hållbar förvaltning av mark och vatten samt som plattform för dialog och samverkan med olika landskapsaktörer. Vägledningen kan därmed ses som en utveckling av resonmangen i kap 3. 1 samt 4.3.2. i de befintliga riktlinjerna. Fördjupade riktlinjer tas under 2017 även fram för handlingsplanernas roll som underlag för prioriteringar i det statliga naturvårdsarbetet och för handlingsplanernas roll i prövning och planering. Det övergripande syftet med vägledningsinsatserna är att ge en tydligare bild av genomförandet av arbetet med grön infrastruktur och att lyfta fram de olika verktyg som finns att tillgå i arbetet.

Ambitionen i arbetet med de fördjupade riktlinjerna har inte varit att ta fram en komplett metodbeskrivning för samverkansprocesser med landskapsfokus. För vägledning om hur konkreta samverkansprojekt i landskapet kan läggas upp och genomföras hänvisas istället till Naturvårdsverkets rapporter *Arbetsätt för biologisk mångfald och andra värden i ett landskapsperspektiv*², samt *Lokal förankring av naturvård genom dialog och samverkan*³.

Naturvårdsverket arbetar kontinuerligt med koordinering av och vägledning om framtagande av regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Allt eftersom arbetet fortskrider kommer behov av ytterligare förtydliganden och fördjupning av riktlinjerna att identifieras.

¹ <http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2015/ru-gron-infrastruktur-delredovisning/ru-gron-infrastruktur-riktlinjer-20150924.pdf>

² <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6342-9.pdf>

³ <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5264-0.pdf>

3 Utgångspunkter vid dialog och samverkan i arbetet med grön infrastruktur

Genomförandet av arbetet med grön infrastruktur kommer att vara beroende av både länsstyrelsernas egna och andra aktörers insatser, vilket förutsätter samverkan. I detta avsnitt beskrivs några viktiga utgångspunkter i länsstyrelsernas arbete med dialog och samverkan med olika aktörer i arbetet med grön infrastruktur.

3.1 Vad innebär dialog och samverkan?

Delaktighet från de aktörer som genom sin verksamhet påverkar landskapet på olika sätt kommer att ha en avgörande betydelse för möjligheten att nå målen i arbetet med grön infrastruktur. Ett viktigt mål för arbetet är därför att bredda engagemanget för arbetet med biologisk mångfald och ekosystemtjänster och involvera fler aktörer. Detta förutsätter deltagandeprocesser baserade på dialog och samverkan.

Samverkan innebär att två eller fler personer eller organisationer arbetar tillsammans för ett gemensamt mål, eller genomför ett gemensamt projekt. Att de medverkande ser och förstå nyttan med processen är en förutsättning för att få till stånd en väl fungerande samverkan. Det är dock viktigt att betona att samverkan inte måste förutsätta att de olika parterna har samma uppfattning eller kan komma överens i alla frågor.

Dialog är det samma som samtal mellan två aktörer i syfte att utbyta information, erfarenheter och åsikter, och är därmed en förutsättning för fungerande samverkan. En fungerande samverkan förutsätter att de inblandade aktörerna har förtroende för varandra och ser ett värde i processen.

Dialog och samverkan är *deltagandeprocesser*, där tjänstemän och ämnesexperter lär av lokala aktörer (boende, nyttjare, markägare etc.) och vice versa. Graden av deltagande i en sådan process brukar illustreras med den så kallade deltagandetrappan (figur 1), där de olika trappstegen/nivåerna representerar olika grad av deltagande enligt nedan.

Figur 1. Deltagandetrappan beskriver olika grader av deltagande i beslutsprocesser (från Boverket.se)

Nivå 1: *Information* innebär att berörda aktörer får kännedom om vad som händer i en beslutsprocess, vilka underlag som tas fram och vilka formella och informella beslut som fattas.

Nivå 2: *Förankring* innebär att berörda aktörer ges möjlighet att lämna synpunkter på olika förslag och alternativ.

Nivå 3: *Delaktighet* innebär att berörda aktörer deltar i framtagandet av förslag. Här förutsätts en ömsesidighet, där aktörerna får framföra sina åsikter och idéer och argumentera för olika lösningar i dialog sinsemellan och med företrädare för länsstyrelsen. Det kan vara så att aktörer deltar under en längre tid och är med i en utvecklingsprocess från idé till beslutsunderlag, eller mer avgränsat i relevanta delar av processen

Nivå 4: *Medbestämmande* innebär att berörda aktörer deltar i beslut, till exempel genom omröstning eller krav på konsensus.

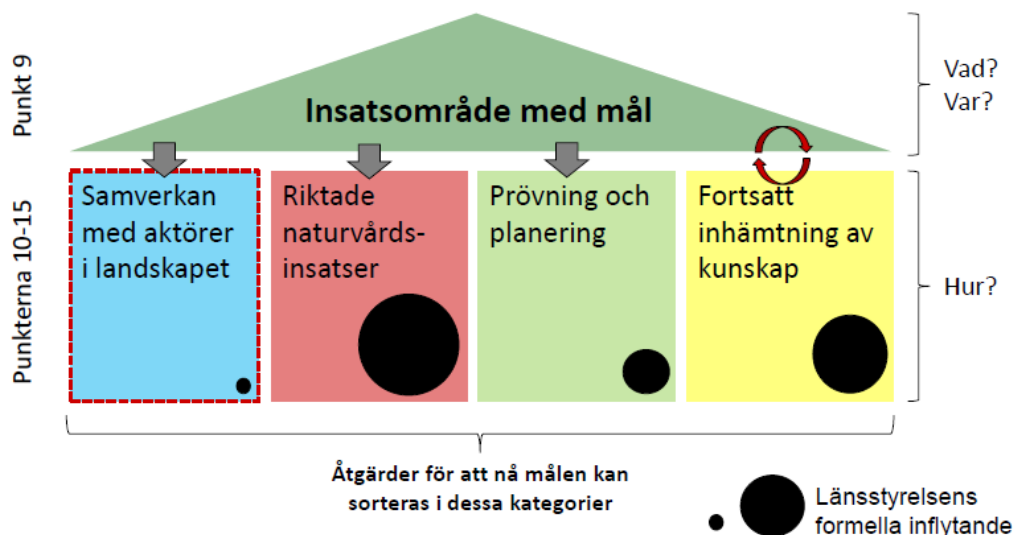
Information är en förutsättning för delaktighet, men innebär i sig ingen dialog. Under en arbetet med att ta fram och genomföra de regionala handlingsplanerna kommer det vara nödvändigt att röra sig fram och tillbaka mellan de olika nivåerna, beroende på vilken fråga som behandlas och i vilket skede av arbetet man befinner sig i. Beslut i arbetet kan tas gemensamt (i samråd) eller efter samråd.

3.2 Dialog och samverkan som verktyg i arbetet med grön infrastruktur

3.2.1 Samverkande åtgärder ger synergier

En viktig del av handlingsplanerna är de insatsområden som formuleras för arbetet med grön infrastruktur (se figur 2). För att uppnå målen inom de insatsområden som prioriteras i handlingsplanerna kommer det i de flesta fall krävas samordnade insatser kopplade till formella beslut om markanvändning inom prövning och fysisk planering, offentligt finansierade naturvårdsinsatser samt åtgärder från markägare och andra landskapsaktörer. I många fall kommer även fortsatt inhämtning av kunskap krävas för att bättre definiera åtgärdsbehovet.

Fördelningen mellan olika verktyg i arbetet kommer att variera mellan olika insatsområden, men inslaget av åtgärder som förutsätter samverkan med andra aktörer kan i de flesta fall förväntas vara betydande. Det är därför viktigt att arbetet med grön infrastruktur inte begränsas till att endast avse åtgärder som länsstyrelsen själv har rådighet över. En viktig ambition i arbetet med grön infrastruktur är att den privata sektorns åtaganden och åtgärder ska samordnas bättre med den offentliga sektorns insatser, så att tillgängliga resurser kan användas mer effektivt. För att förverkliga denna ambition krävs att markägare ser ett värde i de planeringsunderlag som tas fram i uppdraget och att det går att uppnå ett visst mått av samsyn kring var befintliga värden finns och vilka insatser som behövs. En viktig utgångspunkt är här att ökad samordning av offentliga och privata insatser bara kan uppnås genom deltagandeprocesser som bygger på dialog och samverkan.

Figur 2. Olika verktyg i arbetet med grön infrastruktur

3.2.2 Tydlighet kring ramar och förutsättningar

Det kan vara en utmaning att arbeta med formella styrmedel och reglerade processer parallellt med deltagandeprocesser där insatser bygger på landskapsaktörers frivilliga åtaganden. Länsstyrelsen kommer att arbeta i olika roller i olika delar av arbetet med grön infrastruktur, där vägledning och myndighetsutövning blandas med dialog och samverkan inom arbetet med ett och samma insatsområde. Detta ställer höga krav på tydlighet kring förutsättningarna för myndighetens roll i olika sammanhang och vilka ramar som gäller för samverkan.

En viktig utgångspunkt är här att de prioriteringar och utpekanden som sker i arbetet med de regionala handlingsplanerna inte påverkar markägares grundläggande skyldigheter och rättigheter. Även om en dialog kan föras med en bredare grupp när värden kartläggs och insatsområden formuleras och avgränsas är det i slutändan markägare och rättighetsinnehavare som avgör vilka eventuella åtgärder som kan bli aktuella utöver de krav som följer av gällande lagstiftning.

3.3 Handlingsplanerna som underlag för hållbar mark- och vattenanvändning

3.3.1 Markanvändningens rumsliga dimension i centrum

Kärnan i arbetet med grön infrastruktur är att bidra till en ökad förståelse för och hänsyn till det rumsliga perspektivet vid planering av markanvändning samt insatser för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Genom att planera brukande och hänsyn med utgångspunkt från det rumsliga perspektivets betydelse för bevarande av olika värden ökar förutsättningarna för bevarande av naturtyper, arter och ekosystemtjänster.

En viktig del av arbetet med grön infrastruktur är att ta fram kartunderlag som kan användas av olika aktörer, samt skapa bättre förutsättningar för dialog och förståelse för olika åtgärders effekter och olika aktörers intressen. Handlingsplanernas

nulägesbeskrivning ska redovisa hur olika värden fördelar sig i landskapet och hur den pågående och planerade vatten- och markanvändningen påverkar förutsättningarna för dessa. För att de geografiska kunskapsunderlag som tas fram ska bli användbara måste de presenteras på ett sådant sätt att de kan tas in i befintliga system för planering och beslutsstöd i olika verksamheter, där de areella näringarna är en viktig del. Här är det viktigt att beakta att olika skalnivåer är relevanta i olika sammanhang. Geografiska underlag för beslutsstöd i jord- och skogsbruk är ofta detaljerade på bestånds- eller blocknivå, men kan i sin prioritering av hänsyn sakna koppling till landskapsnivån. Handlingsplanernas roll blir därför inte att presentera egna detaljerade underlag utan istället att ge stöd för sektorerna att själva utveckla sina underlag, med beaktande av det regionala perspektivet.

Med hjälp av förankrade geografiska underlag och prioriteringar bör den privata sektorns åtgärder bättre kunna samordnas med den offentliga sektorns, så att de tillsammans bidrar till önskade effekter i landskapet. Att utgå från ett kartunderlag kan bidra till en ändamålsenlig lokalisering och planering av olika aktörers mark- och vattenanvändning, samt skapa bättre förutsättningar för dialog och förståelse för olika åtgärders effekter och olika aktörers intressen.

3.3.2 Presentera framtagna underlag för olika syften

Landskapsaktörerna är nyckeln till framgång i arbetet med grön infrastruktur. Deras engagemang kommer att vara en förutsättning för att nå målen för många av de insatsområden som formuleras i de regionala handlingsplanerna. Handlingsplanen bör därför utformas med fokus på de aktörer som kommer att använda planen eller genomföra åtgärder, så att de enkelt kan ta in kunskapen i sin verksamhet. Då handlingsplanernas kunskaps- och planeringsunderlag ska kunna användas av olika aktörer och i olika processer med skilda förutsättningar och förkunskaper kan det i vissa fall vara motiverat att presentera samma grundmaterial på flera olika sätt.

3.4 Grundläggande förutsättningar för framgångsrik samverkan

3.4.1 Var öppen för att bygga tillit

Alla framgångsrika samverkansprocesser baseras på tillit mellan de samverkande aktörerna, vilket bara kan åstadkommas genom öppenhet och långsiktigt arbete. Ett förtroende mellan myndigheter och markägare tar tid att bygga upp och går snabbt att rasera. Tillit byggs genom respekt och lyhördhet, men förutsätter inte att aktörerna delar samma mål och grundläggande värderingar. Historien spelar också stor roll när det gäller chanserna att skapa förtroende i arbetet, och det är därför viktigt att vara medveten om och hantera eventuella tidigare konflikter eller meningsskiljaktigheter som kan påverka förutsättningarna för samverkan. Vissa intressekonflikter kring användningen av naturresurser är genuina och kan inte förebyggas med information eller dialog. Agerar man på något sätt för att undertrycka eller inte låtsas om motsättningar eller intressekonflikter är risken stor för att misstänksamhet uppstår och tilliten blir lidande. Lyft därför fram motsättningar och ha tilltro till att en väl utformad process leder fram till en samsyn kring hur dessa kan hanteras.

3.4.2 Var tydlig med uppdrag, ansvar och roller

För en framgångsrik samverkan krävs att man tydliggör vilka anspråk, behov och mandat som olika intressenter har. Det är också viktigt att ramarna för arbetet, d.v.s. det uppdrag länsstyrelserna fått om att ta fram regionala handlingsplaner, är känt av de som deltar i dialogprocessen. Genom att vara öppen med och ha respekt för de olika aktörernas uppdrag, drivkrafter och förutsättningar skapas förutsättningar för ett öppet samtalsklimat, rätt fokus och realistiska förväntningar på vad processen kan leda till. Försök att på ett tidigt stadium göra klart för berörda aktörer såväl möjligheter som begränsningar när det gäller det lokala inflytandet i arbetet med grön infrastruktur för att undvika orimliga förväntningar och missförstånd.

3.4.3 Visa på nyttan av samverkan

Samverkan förutsätter engagemang hos de inblandade parterna. För att skapa engagemang måste deltagare i processen få en verklig möjlighet att framföra förslag, och dessa behöver tas omhand och tillgodoses i den mån det är möjligt. För att åstadkomma ett engagemang i samverkansprocessen är det viktigt att visa på vad markägarna kan vinna på att arbeta tillsammans med andra aktörer för en fungerande grön infrastruktur. Eftersom de regionala handlingsplanerna ska utgöra ett viktigt underlag för framtida fördelning av resurser i naturvårdsarbetet kan man förvänta sig att möjligheterna att erhålla olika typer av stöd och projektpengar för utveckling av biologisk mångfald och ekosystemtjänster kan komma att öka inom utpekade insatsområden för grön infrastruktur⁴. Om handlingsplanerna kan visa på kopplingar mellan biologisk mångfald, ekosystemtjänster och människors välbefinnande blir nyttan med arbetet mer konkret och relevant för en större grupp aktörer.

3.4.4 Arbeta långsiktigt och lär av varandra

Samverkan handlar till stor del om att utbyta kunskap och bygga förtroende mellan de berörda aktörerna, vilket förutsätter kontinuitet och långsiktighet i arbetet. Genom att ge erkännande till och integrera traditionell och lokal kunskap i både kartläggningen av den gröna infrastrukturen och i prioriteringen av åtgärder ökar kvalitén i underlagen och samarbetet mellan myndigheter och berörda landskapsaktörer stärks. Att genomföra en dialogprocess tar tid, men att försöka genomföra beslut som inte är förankrade kan ofta leda till låsningar som är svåra att komma förbi. För att undvika risken för att dialogen stannar av till följd av bristande resurser är det rimligt att i handlingsplanerna inledningsvis fokusera på några få samverkansområden/-processer och säkerställa tillräckliga resurser för att skapa kontinuitet i dessa. Allt eftersom kapacitet och erfarenheter byggs upp kan fler samarbeten startas upp.

3.4.5 Utveckla kompetens för dialog och samverkan

En framgångsrik förankring och lokal dialog bygger alltid till stor del på personliga relationer och kommunikationsförmåga. Handläggare som arbetar med genomförande av grön infrastruktur måste kunna kommunicera, motivera och förklara behovet av arbetet, lyssna och ta hänsyn till olika aktörers situation och drivkrafter. Det är viktigt att utgå ifrån och utveckla befintliga processer och relationer. Kompetensutveckling och

⁴ Detta beskrivs mer utförligt i fördjupade riktlinjer för prioritering av Naturvårdsinsatser som publiceras hösten 2017.

kontinuerligt lärande genom utbyte av erfarenheter i dialogarbetet är viktigt för att skapa delaktighet och bör vara en integrerad del av arbetet med grön infrastruktur. Kurspaketet *Dialog för Naturvården* utgör en bra grund för dialogbaserat arbete med grön infrastruktur.

3.5 Ekosystemansatsen

Att öka den lokala delaktigheten är en viktig del av Sveriges genomförande av konventionen om biologisk mångfald och den Europeiska landskapskonventionen. I konventionen myntas begreppet *Ekosystemansatsen* som en arbetsform för att utveckla delaktigheten och den lokala förvaltningen av naturresurser. Ekosystemansatsen är en arbetsmetod och förvaltningsstrategi för bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser, där rättviseaspekter är en viktig del. Ekosystemansatsen preciseras i tolv olika principer som utgör byggstenarna i denna arbetsmetod⁵ och som kan sammanfattas i nedanstående sex punkter.

- *Gemensamma mål och delaktighet*
- *Naturens kapacitet att producera varor och tjänster sätter gränser*
- *Kunskap är en källa till framgång*
- *Att göra eller inte göra – men det kostar*
- *Avgränsningar i tid och rum*
- *Flexibilitet i förvaltningen*

Ekosystemansatsen har varit en viktig källa till vägledning och inspiration när det gäller landskapsbaserade dialogprocesser både i Sverige och internationellt, och bör ses som en viktig utgångspunkt i arbetet med grön infrastruktur. Mer information om ekosystemansatsen finns i Naturvårdsverkets rapport 2007:12⁶

3.6 Ekosystemtjänster som kommunikationsverktyg

Kommunikationen kring arbetet med naturvård och biologisk mångfald kan i vissa fall utgå ifrån naturvetenskapliga resonemang som är svåra för icke-expertter att ta till sig. Arbetet med Grön infrastruktur ska omfatta både biologisk mångfald och ekosystemtjänster, och det är därför viktigt att kommunikationen i arbetet inkluderar sociala värden, såsom friluftsliv och andra kulturella ekosystemtjänster. På så sätt skapas bättre förutsättningar för lokalt engagemang och deltagande. Identifiering av viktiga ekosystemtjänster kräver ofta ett underifrånperspektiv, där landskapets aktörer görs delaktiga i kartläggning och värdering. Underlag som tas fram i arbetet med handlingsplanerna kan exempelvis ge stöd för ideella initiativ och rumslig prioritering av åtgärder kopplade till försörjande ekosystemtjänster där en stor del av förvaltningsbesluten fattas lokalt, till exempel fiskevård eller jakt.

⁵ Naturvårdsverkets rapport Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser, rapport 5782, 2007

⁶ <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5782-4.pdf?pid=3386>

3.7 Betydelsen av åtgärder i vardagslandskapet

3.7.1 Sektorsintegrering- en förutsättning för hållbart brukande

Den svenska miljö- och naturvårdspolitikerna bygger i hög grad på att alla sektorer i samhället ska integrera hänsyn till biologisk mångfald och ekosystemtjänster i sin dagliga verksamhet. Nödvändigheten av s.k. sektorsintegrering lyfts också fram i konventionen om biologisk mångfald, EU:s strategi för biologisk mångfald och i den europeiska fiske- och jordbrukspolitikerna.

Principen om sektorsintegrering handlar inte om att sektorer ska vidta åtgärder som definierats av myndigheter utan om att olika sektorer ska vara delaktiga i identifiering av utmaningar, formulering av mål- och problembild samt förslag till lösningar och åtgärder. För att skapa förutsättningar för sektorsintegrering i arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur måste olika sektorer själva tillåtas delta också i de tidiga skederna av arbetet, där utmaningar identifieras och strategiska val sker.

3.7.2 En effektivare hänsyn genom bättre kunskapsunderlag

Hänsyn i brukande av skogs- och jordbruksmark bygger i stor utsträckning på generella rekommendationer som tillämpas på ett liknande sätt i hela landet. En viss åtgärds nytta är dock i hög grad beroende av var i landskapet den genomförs. Skydds-zoner mot vattendrag kan göra olika stor nytta beroende på vattendragets känslighet och naturvärden, och kvarlämnade lövträd på ett hygge bidrar olika mycket till den biologiska mångfalden beroende på hur det omgivande landskapet ser ut.

Handlingsplanerna och de kunskapsunderlag som tas fram inom arbetet med grön infrastruktur kan på sikt få betydelse för planering av pågående mark- och vattenanvändning. Handlingsplanerna kan bidra till att identifiera om, och i så fall på vilket sätt, befintliga vatten- och markanvändningsplaner kan leda till en positiv eller negativ påverkan på biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Med kunskap och samsyn om vilka värden och funktioner som är viktigast att prioritera i ett visst landskapsavsnitt ökar möjligheterna att anpassa den generella hänsynen i brukandet samt frivilliga insatser från markägare så att uppsatta mål kan nås. Genom en samverkansorienterad dialog och ett bra kunskapsunderlag kan insatser optimeras genom ett anpassat brukande med rätt hänsyn och åtgärder på rätt plats i landskapet. På så sätt kan arbetet med att nå ett hållbart brukande effektiviseras och det blir möjligt att nå längre med samma resurser.

3.7.3 Statens och sektorernas insatser kompletterar varandra

I arbetet med områdesskydd ligger huvudfokus på insatser riktade mot värdekärnor och värde-trakter, vilket baseras på en grundläggande utgångspunkt att fokus på att bevara och förstärka befintliga naturvärden är mer effektivt än att försöka skapa nya. Det finns samtidigt ett stort behov av fler kvalitativt fungerande miljöer i vardagslandskapet för att stärka sambanden och kopplingarna mellan de värdefulla områden som står i centrum för det statligt finansierade arbetet med områdesskydd. En fungerande grön infrastruktur och hållbart brukande av mark och vatten förutsätter en god hänsyn i brukandet i hela landskapet. I arbetet med de regionala handlingsplanerna för grön

infrastruktur är det därför viktigt att inte glömma bort betydelsen av hänsyn i brukande av vardagslandskapet, vilket kan hanteras genom tematiska insatsområden.

3.7.4 Certifiering inom skogsbruket

Den svenska skogsbrukspolitiken bygger på frihet under ansvar, där uppfyllelse av de skogspolitiska målen i hög grad bygger på att skogssektorn vidtar åtgärder för att bevara biologisk mångfald som går utöver vad som följer av lagstiftningen.

63 % av den produktiva skogsmarken i Sverige är idag certifierad i något av de dominerande Certifieringssystemen Forest Stewardship Council (FSC) och Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC)⁷. Markägare anslutna till någon av standarderna är bl.a. skyldiga att sätta av minst 5 procent av den produktiva marken för naturvård. I de 5 procenten ingår alla nyckelbiotoper samt annan skyddsvärd skog. Inom FSC ska nyckelbiotoper undantas från avverkning även om de överstiger 5 procent av arealen. Enligt standarden ska dessa frivilliga avsättningar prioriteras utifrån deras betydelse för den biologiska mångfalden och representativitet i landskapet.

Skogsbrukets frivilliga åtgärder på miljöområdet sker i dag i stor utsträckning inom ramen för de två dominerande certifieringssystemen, vilket innebär att dessa har en stor betydelse för den gröna infrastrukturen i skogslandskapet. Myndigheterna har ingen roll i utformningen och tolkningen av standardernas krav, men kunskapsunderlag som tas fram i arbetet med grön infrastruktur kan användas av markägare för att prioritera hänsyn och avsättningar inom ramen för de krav som ställs i respektive certifieringssystem.

3.7.5 Ekologisk landskapsplanering hos större skogsägare

40 % av skogen i Sverige ägs av bolag vars skogsinnehav i stora delar utgörs av större sammanhängande trakter. Ovanför gränsen för fjällnära skog ägs vidare huvuddelen av den icke skyddade skogsmarken av Statens fastighetsverk. Andra större markägare är bland annat Svenska kyrkan och kommunerna.

Större sammanhängande skogsinnehav skapar förutsättningar för planering av frivilliga avsättningar och generell hänsyn i en större landskapsskala, vilket olika aktörer tagit sig an på olika sätt. De stora bolagen arbetar med *hänsynsplaner*⁸ eller *landskapsplaner*⁹ för större skogsområden som avgränsas utifrån faktorer som naturgeografiska regioner, avrinningsområden och geologi. I planerna ingår att undanta en viss andel av den produktiva skogsmarken från skogsbruk, och att anpassa den generella hänsyn som lämnas vid avverkningar till de lokala förutsättningarna. Planering av restaureringar och naturvårdande skötsel kan också ingå. Planerna betraktas som levande dokument där

⁷ Skogsstyrelsens meddelande 4/2017. Avrapportering av regeringsuppdrag om frivilliga avsättningar

⁸ <https://www.holmen.com/sv/skog/om-holmens-skogar/miljo/hansynsplaner/>

⁹ <http://www.sca.com/sv/skog/Miljo-och-natur/Ekologisk-landskapsplanering/>
<https://www.bergvikskog.se/hallbarhet-och-bioekonomi/miljo/landskapsperspektiv-och-naturvard/ekologiska-landskapsplaner/>
<http://www.sveaskog.se/om-sveaskog/var-verksamhet/miljo--och-naturvard/ekologiska-landskapsplaner/>

skötsel mål för enskilda bestånd kan förändras över tiden. Utöver den arealtäckande ekologiska landskapsplaneringen arbetar de större skogsbolagen också med större sammanhängande frivilliga avsättningar¹⁰.

Större skogsägares ekologiska landskapsplanering är relevant för arbetet med grön infrastruktur på flera olika sätt. Planerna ligger till grund för olika delar av nulägesbeskrivningen, exempelvis beskrivning av befintliga insatser, analys av påverkan på grön infrastruktur kopplat till befintlig användning av mark och vatten samt scenarioanalyser för biologisk mångfald och ekosystemtjänster i skogslandskapet. Dialog kring planernas prioriteringar skulle också kunna aktualiseras som en möjlig åtgärd kopplat till insatsområden i skogslandskapet.

3.7.6 Regional ekosystembaserad viltförvaltning

Till viltförvaltning räknas de åtgärder som görs för att de arter av vilt som finns naturligt i Sverige ska finnas långsiktigt i livskraftiga bestånd som en del av Sveriges fauna, för jakt och för andra upplevelser. Förvaltningen ska vara adaptiv och ekosystembaserad, vilket innebär att den ska ta hänsyn till ny kunskap och hur viltet samspelar med landskapet, människan och samhället. Sverige har en regionaliserad viltförvaltning där nationella förvaltningsplaner för olika arter ligger till grund för länsvisa förvaltningsplaner. Dessa ligger i sin tur till grund för beslut i viltförvaltningen. Beslutande i de övergripande frågor kopplade till den regionala viltförvaltningen är viltförvaltningsdelegationerna, som utgörs av förtroendevalda och representanter från berörda näringar och intressentgrupper. Grundprincipen är att förvaltningen ska baseras på delaktighet och att beslut ska fattas så nära de människor som berörs som möjligt.¹¹

Viltet är en viktig resurs som både påverkar, och påverkas av, landskapet och de areella näringarna. Viltbete kan exempelvis påverka både naturlig återväxt och skogsägares trädslagsval vid plantering efter en föryngringsavverkning. Viltet bidrar med naturupplevelser, kött och andra viktiga ekosystemtjänster. Detta innebär att det finns många kopplingar mellan arbetet med grön infrastruktur och viltförvaltningen. Viltförvaltningsplaner kan vara viktiga underlag för de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur, som i sin tur kan tillföra ny kunskap som är relevant i den framtida viltförvaltningen.

3.7.7 Fiskevård i samverkan

I syfte att samordna fiskets bedrivande och fiskevården och främja fiskerättsinnehavarnas gemensamma intressen fiske som tillhör eller utgör två eller flera fastigheter sammanförs till ett fiskevårdsområde och fiskerättsinnehavare inom detta bilda en fiskevårdsområdesförening¹². Ändamålet med fiskevårdsområden är att åstadkomma en effektiv samverkan mellan fiskerättsägarna när det gäller bl.a. biotopvårdsinsatser och fiskförvaltning.

¹⁰ Exempelvis ekoparker och mångfaldsparker.

¹¹ Naturvårdsverket 2015. Strategi för svensk viltförvaltning

¹² Se Lag (1981:533) om fiskevårdsområden

Fiskevårdande åtgärder inom fiskevårdsområden är relevanta för arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Det finns ofta potentiella positiva effekter för biologisk mångfald och en rad ekosystemtjänster när fiskevårdande åtgärder genomförs, vilket innebär att fiskevårdområdesföreningarna är viktiga aktörer att samverka med. Omvänt kan geografiska kunskapsunderlag som tas fram i arbetet men handlingsplanerna bidra till att fiskevårdande åtgärder koordineras i avrinningsområden och sätts in på de platser där de gör störst nytta.

3.7.8 Renbruksplaner som underlag för dialog

Renbruksplaner är samebyarnas verktyg för att beskriva sin markanvändning och förutsättningarna för en fungerande renskötsel. Planerna används både som planeringsverktyg i renskötseln och som ett underlag för förbättrade samrådiskussioner och ökad förståelse för rennäringens behov hos andra aktörer i landskapet.¹³

Renbruksplanerna beskriver de rumsliga förutsättningarna för rennäringen som är en viktig areell näring i norra Sverige. Planerna är därmed relevanta underlag för arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur i renskötselområdet. Arbetet med renbruksplaner har pågått under nästan två decennier och de erfarenheter som gjorts i arbetet både när det gäller framtagande av underlag och redovisning av dessa för att nå olika aktörer bör vara relevanta i arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur.

¹³ <https://www.sametinget.se/111667>

4 Förankring och dialog vid framtagande av regionala handlingsplaner

Förankring och dialog vid framtagande av de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur är en förutsättning för att olika aktörer i landskapet ska bli delaktiga i genomförandet av arbetet med grön infrastruktur. I detta avsnitt beskrivs övergripande förhållningssätt i arbetet med att förankra de regionala handlingsplanerna under framtagandet. Vägledningen är inte bindande utan bör ses som ett stöd i länsstyrelsernas arbete vid framtagande av regionala handlingsplaner.

4.1 Att komma igång med förankringen

Länsstyrelserna bör sträva efter att så långt som möjligt involvera de aktörer som berörs av handlingsplanernas underlag och insatsområden både i arbetet med att ta fram handlingsplanerna och i det långsiktiga genomförandearbetet. Arbetet med dialog och samverkan i genomförandet av en grön infrastruktur måste vara långsiktigt, där förankring av den första versionen av handlingsplanerna är ett första steg. Deltagande bör eftersträvas både när underlag och analyser tas fram och när mål och åtgärder för identifierade insatsområden ska formuleras.

4.1.1 Intern samverkan är grunden

För att motivera lokala aktörer att delta i en samverkansprocess och avsätta den tid och kraft som krävs för detta är det viktigt att de känner att den process de medverkar i har brett stöd från de myndigheter som bär det formella ansvaret. Inom organisationsforskningen har det konstaterats att de organisationer som är framgångsrika på att samverka internt, det vill säga som kan ta vara på den kompetens som finns inom den egna organisationen, också är mer framgångsrika i sin externa samverkan.

I och med att handlingsplanerna berör många intressen och verksamhetsområden bör arbetet vara förankrat i hela länsstyrelsen och kontinuiteten i arbetet tryggas. Arbetet med grön infrastruktur förutsätter samverkan mellan länsstyrelsernas olika funktioner som naturvård, kulturmiljövård, lantbruk, fysisk planering, vatten, hav och fiske. En framgångsfaktor är därför att länsstyrelserna inte begränsar arbetet med de regionala handlingsplanerna till naturvårdsenheterna. Genom att etablera projekt- och/eller referensgrupper för arbetet med bred representation och tydlig förankring och ansvar inom organisationen förbättras förutsättningar för dialog och samverkan.

4.1.2 Samverkan mellan myndigheter

En aktiv samverkan mellan myndigheter på nationell och regional nivå är nödvändigt för ett framgångsrikt arbete med att ta fram och genomföra regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Denna samverkan kan exempelvis handla om att dela geografiska data, genomföra gemensamma analyser, gemensamt möta andra aktörer i dialog kring genomförande av åtgärder inom prioriterade insatsområden eller att ta fram gemensamma planeringsunderlag för olika syften.

Samverkan på nationell nivå i arbetet med grön infrastruktur sker i Naturvårdsverkets myndighetsgrupp. För att denna samverkan ska fånga upp de frågor som är relevanta för länens arbete är det viktigt att frågor som kräver ett nationellt perspektiv kontinuerligt lyfts av länsstyrelserna.

Samverkan mellan myndigheter på regional nivå krävs för att uppnå den bredd och förankring som är nödvändig i arbetet. Några av de myndigheter som har en regional närvaro och som bedöms vara särskilt viktiga för länen att samverka med listas nedan med en kort beskrivning.

Kommunerna är, förutom att vara den viktigaste aktören i fysisk planering, viktiga markägare och har även ansvar för tillsyn av många verksamheter. Kommunerna arbetar även med näringslivs- och landsbygdsutveckling, och har en viktig roll i arbetet med klimatanpassning, friluftsliv och förvaltning av tätortsnära natur i parker och kommunala naturreservat. Kommunerna har också många upparbetade fora för dialog med allmänheten som kan vara värdefulla i arbetet med grön infrastruktur.

Skogsstyrelsen är genom sin regionala organisation och vana av dialog och rådgivning en central aktör för arbetet med grön infrastruktur i skogslandskapet. För arbetet med grön infrastruktur finns utpekade länskontaktpersoner på skogsstyrelsen. Skogsstyrelsens geografiska kunskaps- och planeringsunderlag utvecklas snabbt och används i stor utsträckning av markägare vid planering av skogsbruksåtgärder och hänsyn i brukandet.

Trafikverket är i egenskap av förvaltare och utvecklare av den statliga transportinfrastrukturen en av Sveriges viktigaste landskapsaktörer. För arbetet med grön infrastruktur finns utpekade länskontaktpersoner på Trafikverket. Byggnad av ny infrastruktur hanteras i en formellt reglerad process¹⁴ men i förvaltningen av den befintliga infrastrukturen med dess artrika miljöer och barriäreffekter är samverkan viktigt för att insatser ska ske koordinerat och på bästa sätt bidra till en fungerande grön infrastruktur.

Vattenmyndigheterna ska förvalta kvaliteten på vattenmiljön inom vattendistriktet och är därmed nyckelaktörer i arbetet med grön infrastruktur i den limniska och marina miljön. Uppdraget innebär bland annat att vattenmyndigheten reviderar förvaltningsplan och åtgärdsprogram¹⁵ för vattendistriktet och samordnar vattenförvaltningsarbetet inom distriktet. Vattenmyndigheter finns på länsstyrelserna i Norrbotten, Västernorrland, Västmanland, Kalmar och Västra Götaland.

4.1.3 Kartlägg berörda aktörer och befintliga processer

Utöver myndigheterna finns en lång rad aktörer som på olika sätt behöver göras delaktiga arbetet med att ta regionala handlingsplaner (Se bilaga 1). De aktörer som är viktigast att involvera är de som kan bidra med relevanta underlag och kunskap, de som

¹⁴ Se vidare i fördjupade riktlinjer om grön infrastruktur i prövning och planering.

¹⁵ <http://www.vattenmyndigheterna.se/Sv/introduktion-till-vattenforvaltning/Pages/Vattenforvaltningens-verktyg.aspx>

har egna pågående processer i det aktuella området, de som förväntas bidra till åtgärderna i handlingsplanerna och de som kan påverkas av dessa åtgärder. Landskapet formas i stor utsträckning av beslut som fattas av markägare inom ramen för pågående markanvändning i jord- och skogsbruk, vilket gör dessa till de viktigaste aktörerna att samverka med. Länsstyrelserna bör så tidigt som möjligt kartlägga vilka aktörer som bör göras delaktiga i olika delar av arbetet med att ta fram de regionala handlingsplanerna. Allt eftersom arbetet fortskrider och konkretiseras behöver listan på berörda aktörer hållas uppdaterad.

Länsstyrelser har på senare tid byggt upp en stor erfarenhet av arbete med olika former av delaktighet, till exempel i arbetet med regionala landskapsstrategier, åtgärdsprogram för hotade arter, vattenråd, regionala samverkansplaner för värdefulla kust- och havsområden samt biosfärområden. Det är viktigt att erfarenheter från dessa processer används i arbetet med grön infrastruktur (Se kap 5). Naturvårdsverket har låtit sammanställa länsstyrelsernas erfarenheter från arbetet med regionala landskapsstrategier avseende samråd, samverkan och erfarenhetsutbyte för att ge vägledning till framtagandet av regionala handlingsplaner för grön infrastruktur¹⁶.

Får att undvika dubbelarbete bör Länsstyrelsen i första hand sträva efter att använda befintliga och fungerande samrådsformer och -fora och endast där dessa inte är tillräckliga etablera nya. Länsstyrelsen bör tidigt kartlägga vilka befintliga samråds- och samverkansprocesser som kopplar till arbetet med grön infrastruktur. Handlingsplanerna för grön infrastruktur behöver exempelvis kunna samspela med miljömålsarbetet och åtgärdsprogrammen inom havs- och vattenförvaltningen och därmed förstärka dessa processer genom att, tillsammans med den statliga havsplaneringen, bidra med ett förstärkt landskaps- och avrinningsområdesperspektiv. Genom att kartlägga pågående processer, samråd och samverkan internt och externt blir det möjligt att identifiera överlappningar och luckor i förhållande till arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Kartläggningen kan också hjälpa till att identifiera aktörer som är eller kan förvänta bli berörda men som ännu inte gjorts delaktiga i arbetet.

4.1.4 Välj metoder för delaktighet

Det finns många olika metoder som är lämpliga för att hantera olika samverkansprocesser. Att ge en uttömmande redogörelse för dessa ligger utanför avgränsningen av detta dokument. För övergripande vägledning om metodik och arbetsformer för att skapa delaktighet hänvisas istället till Naturvårdsverkets rapport *Arbetsätt för biologisk mångfald och andra värden i ett landskapsperspektiv*¹⁷, särskilt avsnitten ”Planering och verktyg” samt ”Framgångsfaktorer”.

För att åstadkomma det som är syftet med lokal förankring, dvs. beslut som aktörerna ställer upp på och som tar hänsyn till deras kunskap och problembeskrivning, krävs en god processledningskompetens hos de som planerar och genomför arbetet. De möten man har måste vara designade och ledas på ett ändamålsenligt sätt. För att åstadkomma

¹⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län 2015. *Kommunikation är a och o – inget snack om saken!* Jönköping: Länsstyrelsen i Jönköpings län, Meddelande nummer 2015:25.

¹⁷ <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6342-9.pdf>

en lokal förankring räcker det inte att bara samla de berörda aktörerna, utan man måste också definiera en arbetsuppgift och välja en arbetsmetod som använder den potential som finns i gruppen. I kursmanualen *Dialog för naturvården* finns tips för hur man kan lägga upp och leda möten som ger utrymme för dialog och som för processen framåt.

Det är viktigt att planera samverkan så att förutsättningar för delaktighet finns. Detta kan exempelvis ske genom att anpassa mötestider, mötesplatser och mötesformer till olika mål- och aktörsgrupper. Hos många aktörer som bör involveras i arbetet finns arbetstoppar under delar av året (fältsäsong, vårbruk, skördetid etc.) då det kan vara svårt att sätta av tid för samverkansmöten.

Länsstyrelserna bör sträva efter en aktiv samverkan med berörda aktörer som inte enbart begränsar sig till samverkansmöten. I inledande skeden av arbetet med handlingsplanerna kan informationsmöten i större grupper fungera. När fördjupande analyser planeras och arbetet konkretiseras genom att insatsområden formuleras och fylls med innehåll kan en tematisk eller geografisk anpassning av samrådsformerna och samrådsgrupperna ofta vara lämplig.

4.2 Samverkan kring nulägesbeskrivningen

Handlingsplanernas nulägesbeskrivning (Punkterna 1-7 i Naturvårdsverkets riktlinjer) är en viktig utgångspunkt vid formulering och prioritering av de insatsområden som utgör grunden i det åtgärdsprogram som ska ligga till grund för genomförandet av arbetet med grön infrastruktur. Genom att bredda deltagandet i arbetet med att ta fram nulägesbeskrivningen kan fler aktörer mobiliseras och engageras i arbetet med grön infrastruktur.

4.2.1 Involvera aktörer från början

Redan i arbetet med att ta fram regionala fördjupningar bör om möjligt externa aktörer involveras. Detta kan ske genom att relevanta underlag samlas in, att en dialog för sig kring avgränsning av arbetet eller genom att preliminära resultat av analysarbetet redovisas och diskuteras i avgränsade avnärmargrupper. För att även engagera civilsamhället bör länsstyrelserna sträva efter att involvera intresseorganisationer och främja deras aktiva deltagande. Här kan länsstyrelserna dra lärdomar från arbete inom bland annat viltförvaltningsdelegationerna, vattenråden, samverkansplaner för värdefulla kust- och havsområden samt biosfärområden.¹⁸

Med en tidig delaktighet minskar riskerna för att felaktiga förväntningar byggs upp och sannolikheten för att den slutgiltiga handlingsplanen utformas så att den är användbar i aktörernas verksamhet ökar. Det är viktigt att länsstyrelserna involverar berörda aktörer från början, det vill säga redan i utformningen av de övergripande målen för det regionala arbetet med grön infrastruktur. För utformning av övergripande mål för hela länet kan breda samrådsgrupper, till exempel länsstyrelsernas samrådsgrupper för naturvård, vara ett lämpligt forum.

¹⁸ <http://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2015/2015-25-Kommunikation-ar-a-och-o.pdf>

4.2.2 Dela kunskap och underlag

En viktig del arbetet med att ta fram handlingsplaner för grön infrastruktur består av att kartlägga och analysera förutsättningar, värden, hot och påverkan. Detta handlar mycket om att samla in, analysera och tillgängliggöra befintlig information. Det är därför viktigt att alla aktörer får tillgång till relevanta och uppdaterade underlag som länsstyrelsen tar fram i arbetet med grön infrastruktur.

Geografiska underlag som är relevanta i arbetet med handlingsplanernas nulägesbeskrivning finns hos en lång rad myndigheter, företag och organisationer, och det är viktigt att dessa så långt som möjligt tillgängliggörs för länsstyrelsernas analysarbete. En viktig del av det inledande dialogarbetet är därför att länsstyrelserna lyfter fram betydelsen av att olika aktörer tillgängliggör sina egna underlag och att diskutera hur resultatet av genomförda analyser kan göras tillgängligt och användbart för olika aktörer och syften. Länsstyrelserna bör föra en aktiv dialog med kommuner och regionförbund/landsting för att fånga upp relevanta processer och underlag på kommunal och mellankommunal nivå.

4.2.3 Transparenta kunskapsunderlag- en bra utgångspunkt för dialog

En viktig del i arbetet med de regionala handlingsplanerna är att ta fram en nulägesbeskrivning (riktlinjernas punkt 1-7). I detta arbete bör den kunskap som markägare och andra landskapsaktörer sitter på så långt som möjligt integreras. Genom att relevanta kunskapsunderlag som tagits fram av andra aktörer arbetas in i nulägesbeskrivningen ökar sannolikheten att denna uppfattas som relevant och legitim. En viktig förutsättning för detta är att det tydligt framgår vilka grunddata olika analyser baseras på, hur analyserna genomförts och vilka begränsningar detta sammantaget innebär för analysresultatets kvalitet. Bra transparenta grundmaterial i form av kartor och analyser ger goda förutsättningar att diskutera mål, åtgärder och prioriteringar om de presenteras på ett sådant sätt att de är lätta att förstå av olika landskapsaktörer.

För att det ska finnas förutsättningar för dialog bör resultatet av de analyser som genomförs för att identifiera befintliga värden (exempelvis genom avgränsning av värdestrakter) inte ses som ett färdigt svar på vilka åtgärder som bör genomföras inom dessa områden. Istället bör de berörda aktörerna göras delaktiga i analysen och diskussionen kring nulägesbeskrivningen innan insatsområden med mål och åtgärdslistor kopplas till specifika landskapsavsnitt eller andra insatsområden. Grundprincipen bör vara att klara målen inom prioriterade insatsområden med minsta möjliga inskränkning i markägares, brukares och andra intressenters rättigheter.

4.2.4 Dialog kring utmaningar i arbetet

En förutsättning för att nulägesbeskrivningen ska kunna fungera som underlag för att identifiera, avgränsa och prioritera insatsområden är att hot, påverkansfaktorer, riskscenarier och utvecklingsmöjligheter för grön infrastruktur identifieras och redovisas. Även om det knappast är realistiskt att uppnå en samsyn kring detta bör dialogen också omfatta denna analys och beskrivning. Att identifiera frågor där olika

aktörer har olika uppfattning om utgångspunkterna är en viktig del av att klargöra förutsättningarna för fortsatt samverkan.

4.3 Dialog vid utformning av insatsområden

4.3.1 Samverkan mellan myndigheter inom utpekade insatsområden

När insatsområden med mål och åtgärder formuleras är samverkan mellan berörda myndigheter viktigt för att ge arbetet med förankring av handlingsplanerna tyngd och bredd. Om exempelvis ett preliminärt insatsområde avgränsats i skogslandskapet utifrån en identifierad värde-trakt är det viktigt att Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen gemensamt tar den inledande kontakten med de markägare som berörs och bör göras delaktiga i det fortsatta arbetet med att konkretisera mål och formulera åtgärder för området. Genom att visa på enighet kring vilka områden som ska prioriteras för fortsatt arbete utifrån framtagna kunskapsunderlag ökar legitimiteten i arbetet och det blir lättare att identifiera lämpliga åtgärder.

4.3.2 Delaktighet vid avgränsning av insatsområden och formulering av mål

Handlingsplanernas insatsområden bör ta utgångspunkt i landskapets många skilda dimensioner och värden. De prioriteringar och åtgärder som blir resultatet av arbetet bör utgå både från naturförutsättningar och befintliga värden och från landskapsaktörernas engagemang och delaktighet. Med utgångspunkt i nulägesbeskrivningens identifierade förutsättningar och utmaningar kan länsstyrelsen kommunicera sin uppfattning om hur landskapet bör utvecklas med landskapets aktörer. I detta skede är det viktigt att man är lyhörd för lokalbefolkningens och markägarnas utgångspunkter och önskemål.

Insatsområden och mål för dessa (punkt 9 i riktlinjerna) bör så långt som möjligt formuleras i dialog med de landskapsaktörer som är berörda. I de fall insatsområdena är geografiskt avgränsade är det lämpligt att samråd sker lokalt i de geografiska områden som identifieras som särskilt viktiga att arbeta vidare med och formulera åtgärder för. Om nödvändig dialog kring vilka konkreta åtgärder som är lämpliga och möjliga att genomföra inom ett prioriterat insatsområde inte hinns med innan slutredovisning av uppdraget, kan det vara lämpligt att i handlingsplanen tydligt ange att arbetet med formulering av åtgärder behöver fortsätta efter att första versionen av handlingsplanen fastställts.

4.3.3 Olika aktörer kan ansvara för insatsområden

Länsstyrelsen är en central aktör i genomförandet av de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur, och det är därför ofta naturligt att länsstyrelsen håller ihop och samordnar arbetet inom handlingsplanernas olika insatsområden. Länsstyrelserna bör dock vara öppna för förslag till insatsområden som kommer från andra aktörer, så länge de knyter an till de övergripande nationella och regionala mål som ligger till grund för arbetet med grön infrastruktur.

Genom att öppna upp för initiativ från andra aktörer breddas arbetet och handlingsplanerna får en bättre förankring i samhället. För att öka engagemanget och bredda deltagandet i arbetet med grön infrastruktur kan det också vara motiverat att lämna över huvudansvaret för vissa insatsområden till andra aktörer. Detta gäller särskilt insatsområden där det finns någon särskilt viktig aktör eller intressentgrupp som har både kapacitet och vilja att ta ansvar för koordinering och genomförande. Förslag på insatsområden och åtgärder bör samlas upp på dialog- och samverkansmöten med berörda aktörer.

Erfarenheter från arbetet med biosfärsområden visar att det i vissa fall kan vara en god idé att organisera arbetet i prioriterade landskapsavsnitt med annan huvudman än länsstyrelsen. Detta gäller särskilt i fall där det uppstått låsningar eller saknas samsyn kring målen för arbetet. Genom att arbetet inom vissa insatsområden ges en fristående organisation tydliggörs också att arbetet med landskapets kvalitéer inte bara är en angelägenhet för myndigheter.

4.3.4 Utgå ifrån landskapsaktörernas förutsättningar

Genom att utgå ifrån den verklighet landskapsaktörerna verkar i och vilka utmaningar de möter i sin vardagliga verksamhet ökar förutsättningarna att formulera effektiva åtgärder och prioritera rätt i arbetet med regionala handlingsplaner. För att identifiera möjliga och effektiva åtgärder kopplade till insatsområden behöver olika aktörers drivkrafter identifieras och beaktas.

Om fortsatt hävd är en förutsättning för att bevara naturvärdena i ett område är en nödvändig första åtgärd i arbetet med handlingsplanerna att gemensamt identifiera vilka utmaningar markägarna har i sin verksamhet och hur myndigheterna genom de verktyg som står till förfogande (rådgivning, stödsystem, projektbidrag etc.) kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för fortsatt brukande.

4.3.5 Olika ägarbild skapar olika förutsättningar

För att arbetet med grön infrastruktur ska bli framgångsrikt är det viktigt att samordningen av olika aktörers insatser och hänsyn ökar. Förutsättningarna för ekologisk landskapsplanering skiljer sig åt mellan områden där en stor del av marken ägs av samma aktör och områden med en mer splittrad ägarbild. Norr om Mälardalen ägs en stor del av skogsmarken av stora skogsbolag och av staten, medan mindre privata markägare dominerar i Svealand och Götaland.

I län med stor andel bolagsägd skog blir de större skogsbolagen en viktig dialogpartner i arbetet med grön infrastruktur (se figur 3). Frågor att arbeta med i dialogen med dessa är hur kunskapsunderlag kan tillgängliggöras och användas samt hur befintliga prioriteringar när det gäller frivilliga

Figur 3. Karta över större markägares skogsinnehav

avsättningar och generell hänsyn förhåller sig till målen för de insatsområden som prioriterats i arbetet med grön infrastruktur.

Den splittrade ägarbilden i framför allt södra Sverige är innebär utmaningar som ställer särskilda krav arbetssätt i dialogen med markägare och brukare. Arbeten med biosfärsområden, modellskogar och landskapsekologiska kärnområden (LEKO) (Se kapitel 5.3) är exempel på hur det landskapsekologiska perspektivet kan integreras i pågående markanvändning i sådana områden. I många trakter med stor andel bolagsägd skog är inslaget av privatägd skog fördelad på mindre fastigheter förhållandevis stort och här är det viktigt att hitta dialogformer som även lämpar sig för mindre markägare.

5 Handlingsplanernas funktion som plattform för långsiktigt arbete med dialog och samverkan mellan viktiga landskapsaktörer

I detta kapitel exemplifieras vilka typer av insatser, verktyg och modeller som kan bli aktuella vid genomförande av åtgärder inom insatsområden som prioriteras i de regionala handlingsplanerna.

5.1 Dialogbaserade insatser för grön infrastruktur

5.1.1 Målbilder för hänsyn i skogsbruket

Skogssektorn har tagit fram gemensamma målbilder¹⁹ för god miljöhänsyn. Dessa ger vägledning om hur miljöhänsyn bör tas vid skogsbruksåtgärder i olika skogsnaturtyper och i anslutning till hänsynskrävande biotoper och företeelser i skogslandskapet, som exempelvis branter, källor och rekreationsområden. Målbilderna är inte bindande, men är gemensamt framtagna i bred samverkan och utformade för användning i praktiskt skogsbruk. Arbetet med målbilder för hänsyn syftar till att uppnå en ökad samsyn och tydlighet kring vad god miljöhänsyn innebär i skogsbruket, och kan därför ses som ett exempel på hur samverkan mellan olika aktörer kan stärka arbetet med grön infrastruktur.

För att målbilderna ska få genomslag i det praktiska skogsbruket är det viktigt att olika aktörer bidrar i arbetet med att sprida kunskap om deras innebörd och praktiska tillämpning, vilket också bör vara en viktig del av arbetet med grön infrastruktur. Målbilderna är generella och kan behöva tillämpas olika beroende på bland annat olika värdens och företeelsers förekomst och funktion i omgivande landskap. Sådana regionala anpassningar av målbilderna kan med fördel ske genom regionala dialoger inom ramen för arbetet med grön infrastruktur. Behov av regionala dialoger finns bland annat för de målbilder med osäkerhet om hur stora arealer de berör och där den geografiska fördelningen av olika landskapselement varierar kraftigt. Arbetet med grön infrastruktur kan också bidra till bättre kunskap om den geografiska fördelningen av sådana hänsynskrävande biotoper som tas upp i målbilderna.

5.1.2 KOMET-programmet

Under namnet KOMET²⁰ (Kompletterande metoder för skydd av natur) har Skogsstyrelsen, länsstyrelserna och Naturvårdsverket utvecklat ett arbetssätt som syftar till att i större utsträckning ta till vara på markägares kunskaper och intresse för att skydda värdefull natur på sina marker. Områden som anmäls av markägare prioriteras

¹⁹ <https://www.skogsstyrelsen.se/mer-om-skog/malbilder-for-god-miljohansyn/>

²⁰ <http://www.naturvardsverket.se/bevara-naturvarden>

enligt den strategi för formellt skydd av skog²¹ som är gemensam för Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket och länsstyrelserna. Skyddsformer som kan bli aktuella är naturvårdsavtal, biotopskyddsområde och naturreservat.

I insatsområden i skogslandskapet som prioriterats för åtgärder inom ramen för arbetet med grön infrastruktur kan riktad information om KOMET-programmet vara en lämplig åtgärd för att öka deltagandet och snabbare identifiera värdkärnor som lämpar sig för formellt skydd.

5.1.3 Rådgivning till skogsägare

Skogsstyrelsen arbetar med rådgivning till skogsbrukare på en rad olika sätt. Genom digitala planeringsverktyg och planeringsunderlag med kopplad vägledning om lämplig hänsyn vid olika typer av skogliga åtgärder förbättras förutsättningar för enskilda skogsägare att anpassa brukandet till lokala förutsättningar. Planeringsverktyget mina sidor innehåller förutom skogliga grunddata, höjdm modeller och annat kunskapsunderlag också moduler som gör det möjligt för mindre markägare att planera hänsyn till arter, impediment, hänsynskrävande biotoper och andra objekt utifrån tillgängliga underlagsdata och den egna kunskapen om fastigheten. Skogsstyrelsen arbetar med geografiskt och tematiskt riktade rådgivningskampanjer där konsulenter aktivt arbetar med information, rådgivning och inspiration för att förverkliga de skogspolitiska målen.

Den utveckling av underlagsdata och de prioriteringar som sker inom ramen för arbetet med grön infrastruktur har potential att bidra till utvecklingen av digitala hjälpmedel för planering av brukande och hänsyn. I sin rådgivande roll kan Skogsstyrelsen verka för att de intentioner som kommer till uttryck i de regionala handlingsplanernas prioriterade insatsområden får genomslag i skogsägarers prioriteringar av hänsyn och brukande.

5.1.4 Rådgivning till lantbrukare

Inom lantbruket finns ett omfattande system av stöd till jordbrukare inom landsbygdsprogrammet. Stöden och ersättningarna finansieras gemensamt av Sverige och EU, och ska styra mot ett övergripande mål om en smart och hållbar tillväxt för alla. Ett av landsbygdsprogrammets fem fokusområden är att återställa, bevara och främja ekosystem kopplade till jord- och skogsbruk. Landsbygdsprogrammets åtgärder som syftar till att gynna biologiska värden omfattar främst skötsel och restaurering av naturbetesmarker och slåtterängar samt anläggning och skötsel av våtmarker. I och med det sker en nationell prioritering av åtgärder mot dessa områden.

Ersättningarna inom landsbygdsprogrammet bygger på att brukare eller andra aktörer själva aktivt söker olika typer av stöd, vilket innebär att utgångspunkten till stor del blir från företags-, gårds- eller objektsnivå snarare än en analys av vilka insatser som skulle vara önskvärda på en viss plats utifrån ett landskapsperspektiv. För att förverkliga ambitionerna i arbetet med grön infrastruktur behövs därför en rådgivning nära markägarna där myndigheterna i större utsträckning vägleder brukare i områden som är

²¹ <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Redovisade-2017/Ny-nationell-strategi-for-formellt-skydd-av-vardefulla-skogar/>

viktiga för den gröna infrastrukturen när det gäller vilka stöd kan sökas och vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att få dessa.

Handlingsplanernas nulägesbeskrivning bör enligt framtagna riktlinjer innehålla en redovisning av vilka gräsmarker och våtmarker som är blocklagda och/eller omfattas av jordbrukets miljöersättningar för restaurering och skötsel av betesmarker och slåtterängar, samt ersättning för anläggning, restaurering och skötsel av våtmarker. Genom att analysera dessa markers överlapp med identifierade värdestrakter i jordbrukslandskapet kan en bristanalys som kan ligga till grund för rådgivningsinsatser genomföras. Erfarenheter från arbetet inom biosfärsområden visar att en upparbetad relation och en fungerande dialog underlättar sådana insatser.

5.1.5 Rådgivning till fiskare

Inom havs- och fiskeriprogrammet (EHFF) finns flera åtgärder som främjar ett hållbart och konkurrenskraftigt fiske och vattenbruk även ur ett landskapsperspektiv. Bland de högst prioriterade åtgärderna är projekt för kompetensutveckling, bättre vattenmiljö, miljömässigt hållbart fiske och vattenbruk, utveckling av produkter och processer samt kommunal planering av vattenbruk och miljöinvesteringar inom fisket och vattenbruket. Åtgärderna kan bedrivas på samma sätt som i landsbygdsprogrammet och är relevanta för arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Bildande av nätverk, utbildningar och spridning av information för ett hållbart fiske och vattenbruk är viktiga åtgärder inom programmet liksom främjande av skonsamma fångstmetoder.

5.2 Verktyg och modeller för landskapssamverkan

I detta avsnitt ges en rad exempel på processer, initiativ och arbetssätt som utgår ifrån landskapsaktörers deltagande presenteras. De olika initiativen har det gemensamt att de i hög grad utgår ifrån ekosystemansatsens principer²². Redovisningen är inte heltäckande men syftar till att ge en bild av vilka verktyg, arenor och arbetssätt som kan vara relevanta för genomförande av en grön infrastruktur i Sverige.

5.2.1 Open standards

Open Standards²³ är en metod för samverkan och adaptiv förvaltning inom naturvård som även möjliggör att koppla ihop bevarandet av naturvärden med ekosystemtjänster. Metodens styrka ligger i ett strukturerat arbetssätt baserat på en tidig delaktighet av aktörer med möjlighet att hantera intressen både på lokal och på regional nivå. Arbetemetoden bygger på att tydliggöra kopplingen mellan bevarandevärden, hotbilder och planerade åtgärder, samt möjlighet till löpande utvärdering av det pågående arbetet.

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten har framgångsrikt använt Open Standards som ett verktyg vid framtagande av samverkansplaner för värdefulla kust- och havsområden²⁴ samt vid bildandet av Kosterhavets nationalpark. Metoden har även

²² Naturvårdsverkets rapport Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser, rapport 5782, 2007

²³ The Open Standards for the Practice of Conservation. Se <http://cmp-openstandards.org/>.

²⁴ Se t.ex. Länsstyrelsen i Blekinge län 2011.

prövats av länsstyrelserna i Blekinge och Västra Götalands län inom ramen för arbetet med grön infrastruktur²⁵.

Open standards kan vara en användbar metod för att organisera arbetet med att ta fram mål, analysera åtgärdsbehovet och organisera genomförande och uppföljning inom prioriterade insatsområden i arbetet med grön infrastruktur.

5.2.2 Biosfärsområden

Biosfärsområden är representativa landskapsavsnitt av ekosystem som kan omfatta både land - och vattenmiljöer där uthålligt brukande och bevarande av biologisk mångfald utvecklas i en lokalt förankrad deltagandeprocess²⁶. I Sverige finns i dagsläget fem biosfärsområden och två kandidatområden. I centrum för arbetet inom biosfärsområden står en strävan efter att kombinera bevarande med hållbar regional utveckling och tillväxt. Biosfärsområdenas förvaltning varierar och anpassas efter lokala förutsättningar och behov. Gemensamt är dock att det skall finnas minst en koordinator för verksamheten i området.

Biosfärsområdena är exempel på ett ambitiöst och långsiktigt lokalt förankrat arbete med hållbart nyttjande av landskapet. Områdena kan därmed fungera som inspirationskällor för deltagandeprocesser kopplade till arbetet med grön infrastruktur.

5.2.3 Modellskogar

En modellskog (Model forest) är både ett geografiskt skogsområde och ett arbetssätt för hållbart brukande av skogslandskapet²⁷. Grundtanken med konceptet Modellskogar är att brukare tillsammans ska hitta vägar att kombinera det lokala samhällets sociala, kulturella och ekonomiska behov med hållbart brukande av skog. En modellskog kan sägas vara neutral plattform där olika intressenter arbetar tillsammans för hållbarhet i landskapet. Två svenska exempel på modellskogar är Vilhelmina och Helge Å. Ledord i arbetet är representativitet, deltagande, transparens och legitimitet med sikte på att stödja samverkan mellan de som medverkar. Varje modellskog fokuserar på åtgärder utifrån samarbetsparternas behov, värderingar och utmaningarna i det område som omfattas av samarbetet.

Arbetet med modellskogar kan, på liknande sätt som biosfärsområdena, fungera som inspirationskällor för deltagandeprocesser kopplade till arbetet med grön infrastruktur.

5.2.4 LEKO – ekologisk landskapsplanering med fokus på privatägd skog

Under namnet LEKO *Landskapsekologiska kärnområden* genomfördes under åren 1999-2003 ett utvecklingsprojekt²⁸ som genomförts inom 16 områden över hela landet. Ett kärnområde är ett landskapsavsnitt²⁹ med en stor andel nyckelbiotoper och andra naturvärden. Inom området analyseras och bedöms brister på biologiskt viktiga

²⁵ Länsstyrelsen i Blekinge 2017. Redovisning av arbetet med Open standards

²⁶ <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Biosfaromraden/>

²⁷ <http://imfn.net/what-model-forest-0>

²⁸ <https://shopcdn.textalk.se/shop/9098/art70/4645970-898760-1554.pdf>

²⁹ I pilotverksamheten omfattade kärnområdena 500-2000 hektar.

egenskaper och naturvärden. LEKO-metoden är ett arbetssätt som syftar till att genomföra i tiden koncentrerade insatser med naturvårdens samlade instrument inom sådana kärnområden. Arbetssättet utmärks av tidig dialog mellan markägare, myndigheter och berörda organisationer. En viktig del i arbetet med landskapsekologiska kärnområden är ett nära samarbete mellan Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen, där respektive myndighets tillgängliga verktyg (reservatsbildning, naturvårdsavtal, Nokås-bidrag³⁰ och rådgivning) kombineras och koordineras.

Arbetet med landskapsekologiska kärnområden kan ses som ett tidigt initiativ i linje med de intentioner som utgör grunden i arbetet med grön infrastruktur i skogslandskapet. En stor del av de utgångspunkter och arbetssätt tillämpats inom LEKO-projektet bör vara relevanta och användbara i arbetet inom insatsområden kopplade till skogslandskapet när regionala handlingsplaner för grön infrastruktur tas fram och genomförs. Arbetssättet kan vara särskilt värdefullt i områden med många nyckelbiotopsrika fastigheter som enligt strategin för formellt skydd av skog ska prioriteras. Att bedriva arbetet inom insatsområden i projektform och koncentrerat i tiden kan ge snabba resultat, men förutsätter att tillräckliga resurser (personella och ekonomiska) avsätts och att det finns en samsyn mellan länsstyrelsen och Skogsstyrelsen om inriktning och ambitionsnivå i arbetet.

5.2.5 Projekt Mångfaldig samverkan i Västra Götaland

Projektet *Mångfaldig Samverkan* bygger på ett arbetssätt där olika kategorier av människor på landsbygden går samman i olika mindre projektgrupper med målet att traktvis skapa en mer naturvårdsinriktad och ekonomiskt hållbar markanvändning. Tanken med arbetsmodellen är att den ska underlätta i lägen där ett antal personer behöver enas kring ett eller flera gemensamma mål. I varje projektgrupp deltar en eller flera myndighetspersoner som fungerar som bollplank för frågor som behöver redas ut innan målen sätts upp i gruppen. Myndighetspersonerna kan även fungera som rådgivare när det gäller att exempelvis sätta samman ansökningar om ersättning för de åtgärder gruppen beslutar sig för att genomföra.

Upplägget för projekt *Mångfaldig samverkan* skulle kunna vara relevant för lokala initiativ för en stärkt grön infrastruktur inom ramen för arbetet med handlingsplanerna. Genom att avsätta resurser för att bistå med ansökningar för olika projektstöd kan handläggare på exempelvis länsstyrelsen, Skogsstyrelsen eller kommun fungera som katalysatorer för lokalt förankrade projekt som kräver samarbete mellan flera markägare i ett geografiskt område.

³⁰ <https://www.skogsstyrelsen.se/aga-skog/stod-och-bidrag/nokas/>

Bilaga 1 Viktiga aktörer och deras roller

Markägare är den viktigaste aktörsgruppen i arbetet med grön infrastruktur. Detta är en bred grupp med stort spann från små privata markägare, som ofta är representerade av LRF eller skogsägarföreningar, till de stora skogsbolagen med egen skog och förvaltning. Andra viktiga markägare är fastighetsägande myndigheter och kyrkan genom stiftet. Markägarna har direkt påverkan på biologisk mångfald genom att förfoga över, förvalta och sköta markerna. Med markägandet följer även rätt till jakt och fiske.

Länsstyrelsen har en central roll i genomförandet av en grön infrastruktur. Länsstyrelsen företräder statens intressen i olika sammanhang, prövar tillstånds- och dispensärenden, vägleder kommunerna, skyddar och förvaltar naturområden, bedriver tillsyn och fördelar medel av olika slag till andra aktörers arbete. Länsstyrelserna har också det operativa ansvaret i miljömålsarbetet och ska samordna, följa upp och i dialog motivera andra aktörer att genomföra åtgärder. Länsstyrelsen har också en viktig roll i arbetet med att ta fram planeringsunderlag, där de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur kommer att bli en central del.

Skogsstyrelsen är en central aktör för genomförande av en grön infrastruktur i skogslandskapet. Myndigheten har i uppgift att verka för att Sveriges skogar vårdas och brukas så att de beslutade målen för skogspolitiken nås. Detta sker genom bland annat utbildning, rådgivning och tillsyn. Skogsstyrelsen har en regional närvaro i hela landet och har en viktig roll som tillsynsmyndighet och rådgivare i samband med skogsbruksåtgärder. Skogsstyrelsen samlar in och sammanställer kunskap om skogens biologiska mångfald och ekosystemtjänster, tar fram skogsbruksplaner, bildar biotopskyddsområden och tecknar naturvårdsavtal med skogsägare.

Det regionala näringslivet består av företag med olika förutsättningar att bidra i arbetet med grön infrastruktur. Jord- och skogsbruksnäringarna är viktiga aktörer och har format landskapet. Besöksnäringen är i hög grad beroende av att landskapet levererar kulturella ekosystemtjänster som möjlighet till rekreation och naturupplevelser. Kraft- och nätbolag reglerar vattendrag för elproduktion, förvaltar ledningsnätet och bygger ut vindkraft. Att dessa näringar integrerar biologisk mångfald och ekosystemtjänster i sin verksamhet är avgörande för att vi ska nå miljömålen.

Naturvårdsverket har nationellt ansvar för koordinering av länsstyrelsernas arbete med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Naturvårdsverket bidrar vidare med nationella kunskapsunderlag, finansierar forskning, följer upp miljötillståndet och bidrar till att utveckla nya styrmedel.

Havs- och vattenmyndigheten ger råd och stöd till länen i deras uppdrag att ta fram regionala handlingsplaner. Myndighetens utgångspunkt är att arbeta på landskapsnivå med sjöar och vattendrag, i avrinningsområden samt havsbassänger.

Trafikverket är i egenskap av förvaltare och utvecklare av den statliga transportinfrastrukturen en av Sveriges viktigaste landskapsaktörer. Trafikverket

förfogar över riktade medel för landskapsanpassning av befintlig infrastruktur som ofta förutsätter åtgärder i samverkan med andra aktörer. För arbetet med grön infrastruktur finns utpekade länskontaktpersoner på Trafikverket.

Andra statliga myndigheter ska inom sina respektive verksamhetsområden arbeta för att miljö kvalitetsmålen nås, och har ofta geografiska underlag som är relevanta i arbetet med grön infrastruktur. Myndigheter som Boverket, Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet, Energimyndigheten, Statens fastighetsverk, Försvaret, Sametinget, Fortifikationsverket, Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) och Sjöfartsverket är exempel på viktiga aktörer.

Regionala planeringsorgan finns i samtliga län men har olika sammansättning, uppgifter och ansvar. De regionala planeringsorganen ansvarar för regionala tillväxtfrågor och samhällsplanering, där bland annat framtagande av regionala utvecklingsprogram (RUP) och länstransportplaner ingår. De regionala planeringsorganen har framförallt strategisk betydelse genom att påverka fysisk planering, och kan bidra med värdefulla geografiska underlag.

Kommuner har ansvar för planläggning av mark och vatten och har genom översikts- och detaljplaneringsverktygen en central roll när det gäller att styra markanvändningen. Kommuner tar fram kunskap om naturförhållandena som är relevant för arbetet med grön infrastruktur. Många kommuner är också stora markägare med incitament att arbeta med flera värden i förvaltningen av allmän platsmark samt skogs- och jordbruksmark.

Regionala samrådsgrupper för naturvård kan utgöra en naturlig plattform för avstämning av de regionala handlingsplanerna. Länsstyrelserna fick i regleringsbrevet för 2010 i uppdrag att inrätta samrådsgrupper för naturvård inom varje län i syfte att öka samverkan mellan olika aktörer och att förbättra det regionala naturvårdsarbetet.

Samebyar bedriver renskötsel inom renskötselområdet som utgör ca 50 % av landets yta och är därmed en viktig landskapsaktör i norra Sverige. Samebyarna har god kunskap om renens nyttjande av landskapet, och om förutsättningarna för rennäringen.

Universitet och högskolor. Forskning och undervisning ökar förutsättningarna för att nå miljömålen och en fungerande grön infrastruktur genom att bidra med kunskap om naturvård, ekosystemtjänster och landskapsekologi.

Vattenråd och vattenvårdsförbund är väsentliga aktörer för insatser i avrinningsområdena kring sjöar, vattendrag och kuster. Särskilt i insatsområden som avgränsas utifrån avrinningsområden kommer dessa aktörer att ha en central roll.

Vattenmyndigheterna förvaltar kvaliteten på vattenmiljön inom sina respektive vattendistrikt och är viktiga aktörer i arbetet med grön infrastruktur i den limniska och marina miljön. Vattenmyndigheterna finns på länsstyrelserna i Norrbotten, Västernorrland, Västmanland, Kalmar och Västra Götaland.

Ideella organisationer och intresseorganisationer bidrar till att sprida kunskap, bilda opinion på olika nivåer i samhället. Medlemmar i organisationer som naturskyddsföreningen samt Sveriges botaniska, entomologiska, ornitologiska och mykologiska förening samlar in och analyserar viktig information om arternas förekomst. Sportfiskarna och fiskevårdsområdesföreningar genomför fiskevårdande åtgärder och sitter ofta på djupa kunskaper kring lokala förutsättningar för olika fiskarter. Jägarorganisationerna organiserar Sveriges jägarkår, och har därmed en mycket viktig roll i viltförvaltningen. Friluftorganisationer som friluftsrådet, scouterna, STF m.fl. organiserar stora delar av friluftslivet, och har god lokal kunskap om det rörliga friluftslivets förutsättningar och behov.

Markägareföreningar (exempelvis LRF, Norra skogsägarna, Mellanskog, Södra skogsägarna m.fl.) företräder sina medlemmar och bildar opinion kring frågor kopplade till de areella näringarnas förutsättningar och villkor. Markägareföreningar har utarbetade nätverk och kommunikationskanaler gentemot sina medlemmar som skulle kunna vara värdefulla i arbetet med handlingsplanerna.